

Renæssance og nyere tids bebyggelse i Dall

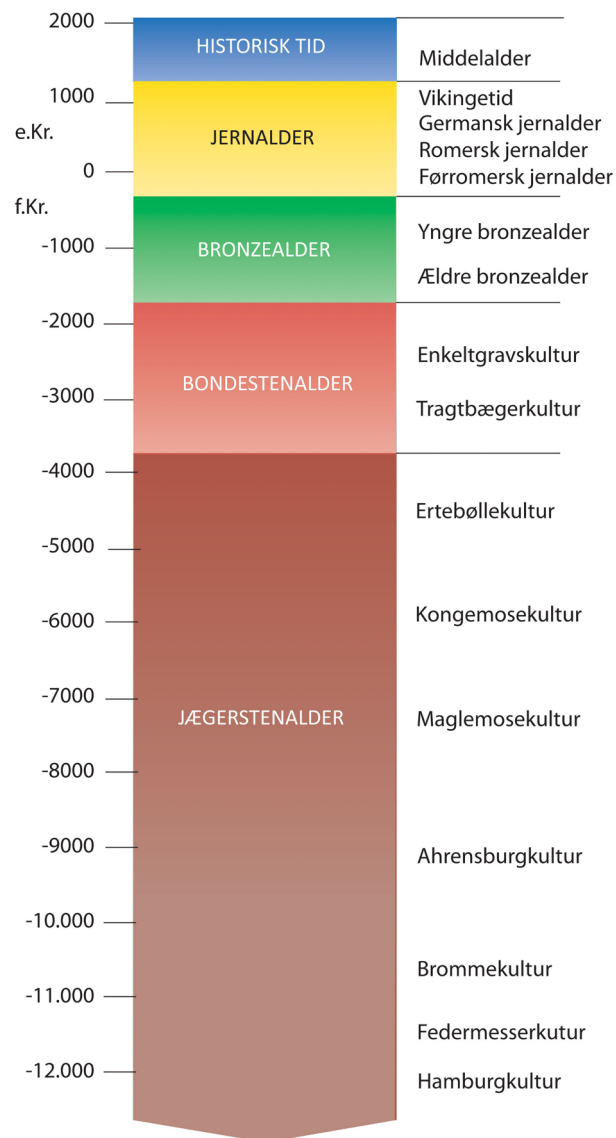
Museumsinspektør Christian Klinge

Foto: Nordjyske Museer

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i renæssance og nyere tid	3
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning	7

Indledning

Denne kulturhistoriske rapport giver et overblik over Nordjyske Museers arkæologiske udgravning på Lille Dallvej 5. Udgravningen blev udført i perioden 4. juni 2020 til den 22. juni 2020 og resulterede i udgravningen af to bygninger fra renæssancen og nyere tid samt otte dyrebegravelser fra nyere tid.

Undersøgelsens baggrund

I 2019 blev der udført en forundersøgelse forud for en ønsket udstykning af tre parcelhusgrunde. Forundersøgelsen blev udført og finansieret af Nordjyske Museer efter lodsejers ønske og efter en anbefaling om en sådan fra museets side. Der blev ved forundersøgelsen fundet spor efter her omtalte bebyggelse samt bebyggelse fra vikingetiden. Efter forundersøgelsen blev arealet reduceret til én enkelt parcelhusgrund. Således er området med vikingetidsbebyggelsen ikke udgravet endnu.

Lokalområdet i renæssance og nyere tid

Landsbyen Dall er beliggende ved Østerå-dalen, på dennes østlige side. Midt gennem landsbyen udmunder en mindre sidedal med sit eget lille bæk-løb i ådalen. I østlig retning fra landsbyen stiger terrænet markant og bliver en del af et større himmerlandsk plateau, der er defineret af Østerå-dalen mod vest, Lindenberg ådal mod syd og Romdrup ådal mod øst. Landsbyens placering gør, at den kan karakteriseres som en randbebyggelse, hvor den har komfortabel adgang til både betydelige engarealer mod vest og højereliggende agerjord mod øst. Denne randplacering er typemæssigt dominerende for de historiske landsbyer i det nordlige Himmerlands gennemskårne landskab.

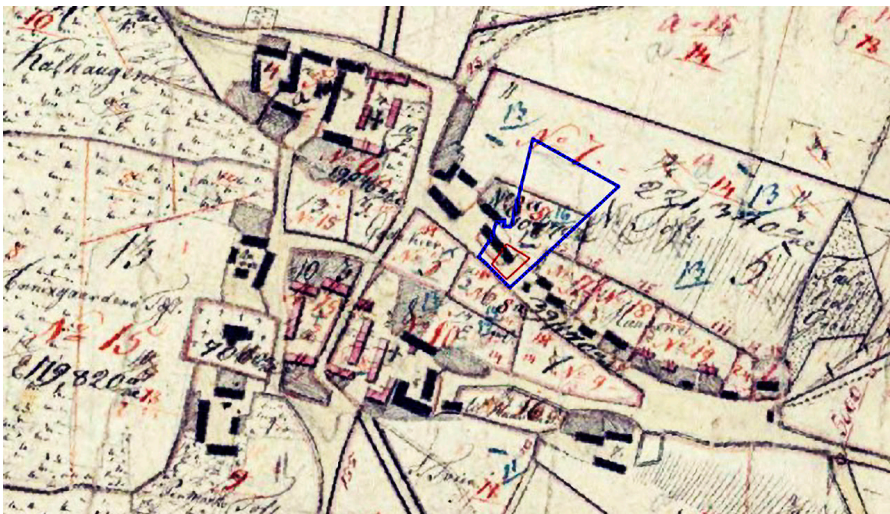

Fig. 1: Det oprindelige udstykningsareal vist med blå på et udsnit af matrikelkort fra 1795 fra ejerlavet Dall By. Det endelige undersøgelsesareal vist med rødt. Den sorte markering er den yngre bygning, der blev undersøgt ved denne undersøgelse.

Foto: Nordjyske Museer

Undersøgelsens resultater

Der blev ved undersøgelsen fundet to bygninger. De to bygninger efterfulgte hinanden i tid. Begge bygninger har sandsynligvis været bindingsværksbygninger.

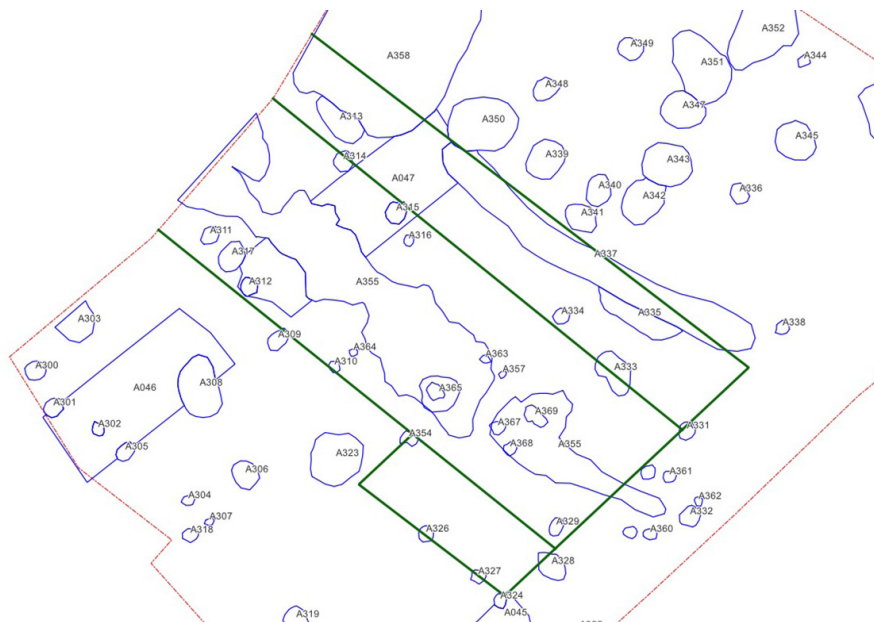

Fig. 2: Plan med grøn angivelse af den ældste bygning. Nord er opad.
Grafik: Nordjyske Museer

Den ældste bygning var ikke bevaret i sin fulde udstrækning inden for udgravningsfeltet. Bygningen var orienteret efter vejen og lå således nord-vest-sydøst. Længden inden for udgravningsfeltet var 13 meter, men bygningen strakte sig mod nordvest ud af feltet og har således været længere. Bygningen har sandsynligvis været en højremskonstruktion med fuldt udskud på nordsiden og delvist udskud på sydsiden. Den har således mindet om Vinkelgården, der i dag kan ses på Frilandsmuseet Hjerl Hede. Midterummet var 4 meter bredt og havde parallelle vægge. Både det nordlige og det sydlige udskud var omkring 1,8 meter brede. Det sydlige udskud kunne kun ses i den sydøstlige ende af bygningen og var 4,5 meter langt. Det kan ikke afvises, at dette udskud har været længere. Men på førømtalte Vinkelgård ses ligeledes fuldt udskud på bygningens nordside og delvist udskud på bygningens sydside. Den bevarede del af konstruktionen var stolpehuller og syldstensspor. Umiddelbart synes de at have stået i sæt. Bygningen har haft en faginddeling med fag på 4,2-4,5 meter. Der var ikke bevarede indre skillevægge i bygningen, men gulvområdet var delvist dækket af et kridtgulv. Der var ikke spor efter ildsteder.

Fig. 3: Gulvlaget fra den yngre bygning ses til venstre i billedet, set fra sydøst.
Foto: Nordjyske Museer

Det er ikke muligt at datere bygningen præcist. Den er stratigrafisk den ældste bygning på stedet og overlejres således af den yngre bygning. Ud fra ligheder med Vinkelgården og dens placering som den ældste bebyggelse på stedet foreslås en datering til 1500-tallet.

Fig. 4: Vinkelgården på Hjerl Hede. Den ældre bygning har måske været meget lig denne gård.

(Foto: Wikipedia [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hjerl_Hede_Vinkelg%C3%A5rden_\(1644\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hjerl_Hede_Vinkelg%C3%A5rden_(1644).jpg)).

Den yngre bygning er sandsynligvis bygget umiddelbart efter nedrivningen af forgængerbygningen. De to bygninger har næsten samme orientering: nordvest-sydøst. De to bygninger er opført, så nordvæggen til den yngre ligger oven i sydvæggen til den ældre bygning. Den yngre bygning stækker sig uden for udgravningsfeltet både mod sydøst og mod nordvest. Det er således ikke muligt at bestemme bygningens længde. Den undersøgte del af bygningen var 15 meter lang. Bygningen har sandsynligvis haft en traditionel bindingsværkskonstruktion. Der er ikke spor efter udskud, og det har således sandsynligvis været en overremskonstruktion eller underremskonstruktion. Bygningens bredde var 5,5 meter, og den har således haft dimensioner, der stemmer overens med det generelle billede ved landbebyggelsen i nyere tid. Der var ikke entydigt bevaret stolpesæt i bygningen. Sporene efter væggene udgøres af syldstensspor. Det er derfor meget sandsynligt, at der oprindeligt har været syldsten i regulære par, men at de ikke var bevaret. Et bud på en fagbredde ud fra de bevarede spor kan være ca. 1,8 meter. Der var bevaret gulvlag af kridt i den sydøstlige ende af bygningen. Ved forundersøgelsen blev der registreret gulvlag i hele det område, hvor bygningen blev fundet ved udgravningen. Det bevarede gulvlag i den sydøstlige ende havde en anseelig tykkelse, hvilket kunne tyde på, at der på dette sted har været en tung konstruktion, et ildsted, en bageovn eller en maltekølle. Der er ikke registreret indre skillevægge i bygningen.

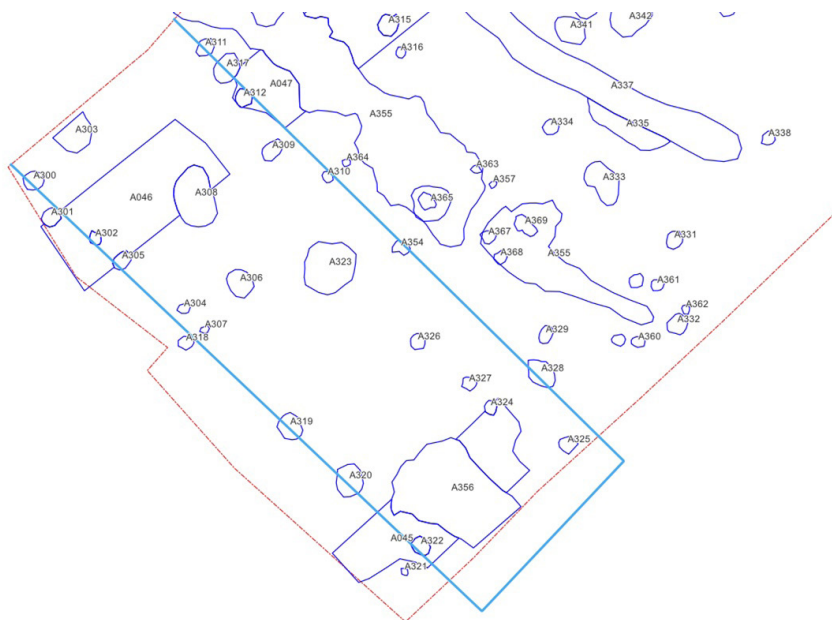

Fig. 5: Plan med lyseblå angivelse af den yngre bygning. Nord er opad.
Grafik: Nordjyske Museer

Ud fra fundmaterialet er det muligt at præcisere den yngre bygnings brugstid til 1700-tallet. Derudover blev der fundet en mønt i jorddyngerne. Det er en Christian V skilling, som trækker dateringen tilbage til 1600-tallet. Bygningen ses på Original 1 matrikelkoret fra 1795, så den er sandsynligvis først blevet nedrevet eller flyttet derefter, muligvis i forbindelse med udskiftningen af landsbyen Dall i 1796.

Fig. 6 og 7: Forside og bagside af Christian V skillingen. Foto: Nordjyske Museer

Nord for den yngre bygning var en møddingsplads. Det er i nyere tid almindeligt, at møddingspladsen lå midt på gårdspladsen på bøndergårdene. Møddingspladsen var 5,5 x 3,5 meter stor, og fortsatte ud af udgravningsfeltet mod nordvest. Den var gravet op til 32 cm ned i jorden. Der var delvist bevaret en stenlægning af nævestore sten som bundlag i møddingen.

Der blev udgravet otte dyrebegravelser fra nyere tid. Begravelserne var spredt over hele udgravningsfeltet, men hovedsageligt i den nordøstlige del, hvor der ikke var bygninger. Tre af disse indeholdt hele dyr, som kunne identificeres til ko eller gris. Resten indeholdt ikke knoglerester nok til at identificere dyret. Den formentlig ældste dyrebegravelse indeholdt forskellige dele af forskellige dyr, og den skal derfor nok nærmere identificeres som

Fig. 8: Snit af en dyrebegravelse, der indeholdt skelettet fra en ko, set fra sydvest.

Foto: Nordjyske Museer

affaldsgrube end som dyregrav. Det er ikke usædvanligt at finde dyrebegravelse i nærheden af de nuværende landsbyer. Ved epidemier var det en helt normal praksis hurtigt at grave de døde dyr ned for at få smitterisikoen af vejen. Dyrebegravelse her hører sandsynligvis til den yngre bygning, bortset fra affaldsgruben, der ligger inden for den yngre bygning og derfor må høre til den ældre.

Sammenfatning

Udgravningen af gårdene i Dall giver et sjældent indblik i den efterreformatriske gård i Himmerland. Det er sjældent, at museet undersøger rester efter gårde fra denne periode. Der kan i resultaterne ses, at der kan findes paralleller mellem stående bygninger og de her arkæologisk undersøgte spor. Udgravningen giver et indblik i et par århundreders bebyggelse på stedet. Det er en vigtig brik i landbrugshistorien i Nordjylland. Den samlede undersøgelse bidrager derfor til en bedre forståelse af udviklingen i gårdstrukturen i Nordjylland fra renæssancen og frem.

Udgravningsdata

Lille Dallvej 5

- Nordjyske Museer jnr. 7119
- Udgravningsperiode: juni 2020
- Fund & Fortidsminder: 120101-72
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 20/04428
- Bygherre: Ole Nielsen
- Undersøgt areal: ca. 360 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog: Julie Størup
 - Museumsinspektør: Christian Klinge
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Nordjyske Museer, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg